

Eigum við að þvinga alla í sama mót?

Nýtt frumvarp um fæðingarorlof hefur vakið sterkar tilfinningar sem markað hafa umræðuna. Þrátt fyrir að deilt sé um ýmis atriði tel ég engan ágreining vera um það markmið að feður jafnt sem mæður taki virkan þátt í umönnun barna sinna frá fæðingu. Við viljum það öll, spurningin snýst um leiðir að því marki. Fyrst og fremst snýst málið þó um hvernig velferð ungbarna verði best tryggð á viðkvæmasta æviskeiði þeirra.

Mömmur betri en pabbar?

Samkvæmt ummælum félags- og barnamálaráðherra í Fréttablaðinu 1. október er eyrnamerktum tíma hvors foreldis um sig ætlað að þvinga feður til að taka fæðingarorlof því að annars geri þeir það ekki. Sá böggull fylgir skammrifi að þetta fyrirkomulag gerir slíkt hið sama við þær mæður. Þær skulu taka sína fimm mánuði, hvort sem þeim líkar það betur eða verr. Jafnrétti kynjanna og kvenfrelsi nær ekki lengra en svo að samkvæmt frumvarpinu er feðrum meinað að vera aðal umönnunaraðili ungbarns, þrátt fyrir að það geti verið vilji beggja foreldra.

Ef frá eru taldar fyrstu vikur eftir fæðingu, þegar barnið er nýkomið út úr líkama móðurinnar sem það oft nærast á, þá ræður kyn foreldra engu um hæfni þeirra eða löngun til að sinna barni. Sé faðir/önnur móðir nærgætinn þátttakandi í meðgöngu, fæðingu og umönnun barns fyrstu vikunnar er ekkert sem mælir gegn því að hann taki fljótlega við aðalumönnunarhlutverki barnsins ef það er gert í samráði við móður. Öllu máli skiptir með hvaða hætti samband og samvinna foreldra er. Því minni átök sem eru á milli foreldra og því minni streita sem er í umhverfi þeirra því mildari verður aðlögun barnsins að lífi utan líkama móðurinnar og að báðum foreldrum. Umönnun barns er samvinnuverkefni foreldra en þeir þurfa að hafa svigrúm til að finna þann takt sem hentar barninu og þeim sjálfum.

Er þvingun viðeigandi úrræði við fátækt og félagsmótun?

Ég hef spurt feður hvort þeir hefðu sleppt því að taka fæðingaorlof ef þeir hefðu ekki verið þvingaðir til þess og uppskorið hneykslun. Þeir segjast ekki setja fyrir sig tekjulækkun svo framarlega sem hún þýði ekki að þeir ættu ekki fyrir húsaleigu eða mat. Fátækt og launamisrétti kynjanna er staðreynd en þann vanda verður að leysa án aðkomu ungbarna. Hitt er jafn satt að margir fjárhagslega sterkir feður velja vinnuna fram yfir fæðingarorlof eigi þeir þess

kost. Hér er ekki eingöngu um að kenna gamaldags hugmyndum um hlutverk kvenna heldur hefur félagsmótun stráka verið með þeim hætti að þeir hafa oft minni reynslu en stelpur af umönnun annarra og minni þjálfun í tjáningu og læsi á eigin tilfinningar og annarra. Þetta veldur mörgum feðrum óöryggi og vanmætti frammi fyrir því tilfinningabúnti sem ómálga barn er. Frekar en að henda þeim óundirbúnum út í djúpu laugina ættum við að efla færni verðandi feðra, áhuga og sjálfstraust með markvissri fræðslu og samræðu um föðurhlutverkið, ekki seinna en á meðgöngunni. Það mætti setja í lög.

Þegar foreldrar eru ekki par

Tengslamyndun föður og barns er flóknari þegar foreldrar búa ekki saman en ég þekki af eigin raun að ásetningur, samvinna og virðing fyrir þörfum barns getur fleytt þeim langt. Samskipti ókunnra foreldra geta samt verið nærgöngul, annars vegar fyrir móðurina sem þarf að opna heimili sitt fyrir föður sem hún þekkir kannski lítið, og jafnvel hleypa honum nálægt líkama sínum sem barnið er svo háð. Hins vegar getur faðir upplifað sig óvelkominn og vankunnandi og fundið fyrir höfnun. Í slíkum aðstæðum þurfa foreldrar að gefa sér tíma og vera raunsæir og þolinmóðir frekar en að knýja tengslin áfram. Í stað stífrar tímaáætlunar þurfa báðir að sýna sveigjanleika sem lögin verða að bjóða upp á. Auk þess er nauðsynlegt að auka aðgengi foreldra að faglegri aðstoð.

Samskipti foreldra sem ekki eru saman eru ekki alltaf til fyrirmyndar og í verstu tilvikum eru þeir álíka vinveittir hvor öðrum og Palestína og Ísrael. Reynslan hefur sýnt að þá sé veruleg hættu á að fólk svífist einskis til að fá sínu framgengt og margir eiga erfitt með að gera greinarmun á eigin vilja og þörfum barnsins. Með nýja frumvarpinu tel ég mikla hættu á að “réttur foreldra” til sex mánaða fæðingarorlofs fyrstu 18 mánuðina geti leitt til þess að krafa verði gerð um að ungbarninu verði deilt eins og hverjum öðrum hlut sem stríðandi fylkingar togast á um. Barn sem er skikkað inn í orlof annars foreldris er um leið þvingað inn í aðskilnað frá því foreldri sem það hefur myndað nauðsynleg tengsl við fyrstu mánuðina. Ein leið til að sporna gegn slíku tengslarofi er að gefa foreldrum a.m.k. þrjú ár til að nýta sér fæðingarorlofið, allt eftir aðstæðum þeirra. Ef foreldri er t.d. veikt eða meðferð vegna neysluvanda er mikilvægt að tækifæri þess til að taka fæðingarorlof renni því ekki úr greipum á meðan það tekst á við vanda sinn og bætir foreldrafærni sína. Jafnframt er nauðsynlegt að auka faglega aðstoð við stríðandi foreldra því að þeir eru illa í stakk búnir til að meta þarfir barns og setja þær frammar eigin vilja. Stöðug átök með tilheyrandi streitu foreldra getur valdið barni ófyrirsjáanlegum og langvarandi skaða.

Hvers eiga börn einstæðra foreldra að gjalda?

Síðast en ekki síst vil ég vekja athygli á stöðu barna einstæðra foreldra. Eins og frumvarpið lítur út núna verður barn sem á eitt foreldri þvingað inn í aðskilnað frá því við sjö mánaða aldur og sett í umsjá ókunnrar manneskju, einkum ef móðirin er í láglaunastarfi og hefur ekki efni á að framlengja fæðingarorlofið. Svo framarlega sem foreldrið er fært um og viljugt til að sinna barninu get ég ekki ímyndað mér að einhver haldi að sjö mánaða barni sé betur borgið hjá dagforeldri heldur en sínu eigin. Alla vega ekki frændur okkar Svíar sem leyfa einstæðum foreldrum að nýta allt fæðingarorlofið.

Við höfum þokast í rétta átt

Á því leikur ekki vafi að síðustu 20 ár hafa feður stigið af meiri þunga inn í foreldrahlutverkið. Vissulega hafa fæðingarorlofslögin frá 2000 haft áhrif til góðs en þó hlýtur það að teljast of mikil einföldun að rekja allar famfarir til þeirra. Samfélagið hefur tekið miklum breytingum, m.a. þeim að margir ungir foreldrar eiga feður sem tóku virkari þátt í lífi barna sinna en kynslóðirnar á undan. Að auki eru foreldrar í dag mjög meðvitaðir um ábyrgð sína og vægi. Þetta mál brennur á þeim. Ein leið til að fá innsýn í viðhorf foreldra er að skoða samráðsgátt stjórnvalda en einnig má benda á “Frásagnir foreldra og fagfólks af fæðingarorlofi” á Facebook. Þar má sjá hversu aðstæður fjölskyldna eru ólíkar sem kallar á sveigjanleika og fjölbreytt úrræði. Ein stærð hentar ekki öllum.